

กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ
The Process of Development Strong Community Based on
Buddhadhamma of Srisaket province

พระครูธรรมบาลพิจิตร ธมฺมวชิรฺโต (ยอยอด)^๑
Phrakrudhummabal Pijit Dhammavijitto (yoyod)

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง“กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของจังหวัดศรีสะเกษ ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของจังหวัดศรีสะเกษ ๓) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการสำรวจ สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์เชิงลึก จากพื้นที่เป้าหมาย ๗ ตำบล ๗ หมู่บ้านกลุ่มประชากรที่ให้ข้อมูลแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้ (๑) กลุ่มผู้รู้(๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติและ (๓) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปด้วยวิธีแบบเจาะจง เป็นลักษณะการวิจัยและพัฒนาผลการวิจัยพบว่า

กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของจังหวัดศรีสะเกษพบว่า โครงสร้างของสังคมและชุมชนมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามสภาพของพื้นที่ชุมชนสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากบริบทการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ด้วยวิธีปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ระบบสาธารณสุขมูลฐานของพื้นที่สมาชิกของชุมชนไม่ประสบปัญหาด้านสุขภาพ และการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยแบ่งได้ ๓ สมัย ๑) สมัยกรุงสุโขทัย (พุทธศักราช ๑๗๘๐-๑๙๙๓) ๒) สมัยกรุงศรีอยุธยา (พุทธศักราช ๑๘๙๓-๒๓๑๐) ๓) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พุทธศักราช ๒๓๑๕-ปัจจุบัน)

คำสำคัญ: กระบวนการพัฒนา; ชุมชนเข้มแข็ง; หลักพุทธธรรม

---

^๑ สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research entitled ‘The Process of Development Strong Community Based on Buddhhadhamma of Srisaket Province’ has three objectives: 1) to study the process of development strong community in Srisaket Province, 2) to study the principles of Buddhhadhamma used in the development strong community of Srisaket Province, and 3) to study the process of development strong community based on Buddhhadhamma of Srisaket province. This is a qualitative research done by field study through survey, observation and in-depth interview from the 7 target areas of sub-districts, 7 villages. The populations are divided into 3 groups as: 1) expert group, 2) practitioners, and 3) key informants. In this research, the research and development method were used.

Its results were found that the structural society and community are undergoing the dynamic changes depending upon situation concerning the natural resources and environment problems and thereby driving people to adopt their ways of life through the sufficiency economy philosophy. As regards the basic health care in the present time, there were no problems in basic health care faced by members of community. The development of community in Thailand was divided into three periods: 1) The Sukhothai Period (B.E. 1780- B.E.1993) 2) The Ayutthaya period (B.E. 1893- B.E. 2310) 3) The Rattanakosin period (B.E.2325-present).

Keywords: The Development Process, Strong Community, Buddhhadhamma

บทนำ

วิกฤตการณ์ที่สังคมและชุมชนไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันและเชื่อว่าจะเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาต่างๆ ทางสังคมโดยเฉพาะ “ปัญหายาเสพติด โรคเอดส์ ความยากจน ความแตกแยกด้านความสามัคคีในชุมชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม การทุจริต ความรุนแรงในครอบครัว และสังคม” ทรศนะความคิดทางการเมืองที่ไม่ตรงกัน จนกลายเป็นประเด็นความขัดแย้ง ส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอเพราะเกิดความแตกแยกภายในชุมชน มีการแบ่งฝ่ายแบ่งพวก ชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องเกิดจากคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่มีส่วนร่วม มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย “การวางแผน การแสดงความคิดเห็นต่างๆ ทั้งในฐานะผู้คิดริเริ่มวางแผน ผู้ประสานงาน และผู้สนับสนุน จากอดีตของการพัฒนาที่ผ่านมาพบว่าในขั้นของการแปรแผนหรือนโยบายไปสู่การ

ปฏิบัติ การนโยบายมาปฏิบัติ มักจะประสบกับความล้มเหลวอันเนื่องมาจากการใช้วิธีการพัฒนาแบบสั่งการจากเบื้องบน กระบวนการวางแผนงานจากระดับบนลงล่าง เป็นจุดอ่อนของการพัฒนาโดยใช้กระบวนการของรัฐ”^๒ งานพัฒนาชุมชน เป็นงานบริหารจัดการเฉพาะเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยมุ่งให้ข้าราชการ ปัญญาชนของชาติ และผู้นำทางสังคมทั่วไป ลงไปทำงานในชุมชน เพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างประชาชนที่อยู่ในชนบทและประชาชนที่อยู่ในชุมชนเมือง งานพัฒนาชุมชนจะก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความสามัคคีต่อกันระหว่างคนในชาติ ทำให้ประชาชนในชนบทเกิดความรักความหวงแหนหมู่บ้านอันเป็นชุมชนของตนเอง การพัฒนาชุมชนจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะนำมาซึ่งความมั่นคง มั่งคั่ง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติและความเป็นธรรมในสังคมไทย การพัฒนาประเทศไทยโดยใช้ทุกฉบับตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๐๔ ถึงปัจจุบัน เป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุล เนื่องจากการวางแผนจากบนลงล่างเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๑๔-๒๕๑๙ รัฐเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การคมนาคม ขนส่ง โทรคมนาคม ไฟฟ้า เพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ “การพัฒนาชุมชนเป็นบูรณาการศาสตร์ที่รวมเอา ปรัชญาแนวคิดหลักการทางสังคม ศาสตร์และมนุษยศาสตร์หลายสาขาเช่น”สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ชาติพันธุ์วรรณา ปรัชญาจิตวิทยา การบริหารและการศึกษาเข้ามาผสมผสานแล้วสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาใหม่”^๓ หลักพุทธธรรม ที่มีองค์ความรู้มุ่งเน้นให้เข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตสามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง และการมีชีวิตที่บริสุทธิ์ ทำให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามพุทธธรรม มีความสุข ในขณะที่เดียวกัน ช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขไปพร้อมกันด้วย ลักษณะของพุทธธรรม หรือวิถีพุทธธรรม เป็นคำสอนที่เป็นกลาง มีวิถีปฏิบัติแบบกลางๆ มีลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทางความคิดหรือสุดโต่งในทางปฏิบัติ ตนให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ และร่างกาย สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ วางข้อปฏิบัติเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางสายกลาง ข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง มี ๘ วิธี หรือ “มรรคมีองค์ ๘ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ ความเห็นสัมมาสังกัปปะ ความดำริ สัมมาวาจา กาเจรจาสัมมาสัมมาสันตะกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ ความเพียรพยายามสัมมาสติ ระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ การตั้งจิตมั่น”^๔

^๒ สุภารัตน์ รัชชมนี, “บทบาทพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ศึกษากรณีชุมชนบ้านขุน อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^๓ สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๗๙.

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๙/๓๔๘; ม.มู. ๑๒/๑๔๙/๑๒๓; ม.อุ. ๑๔/๗๐๔/๔๕๓; อภิ.วิ. ๓๕/๕๖๙/๓๐๗.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ของจังหวัดศรีสะเกษ
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ของจังหวัดศรีสะเกษ
๓. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรม ของจังหวัดศรีสะเกษ

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ใช้รูปแบบและระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม และปรากฏการณ์นิยม เพื่อหาคำตอบและความเข้าใจในปรากฏการณ์จริงเกี่ยวกับ สภาพปัจจุบันและปัญหา กระบวนการและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรม และการนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ นำเสนอรายงานผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive approach) และให้ความสำคัญกับกระบวนการที่ได้มาของข้อมูลโดยมองแบบองค์รวม (holistic view) โดยวิธีการสำรวจ (Survey) สังเกต (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) ในพื้นที่ และการทำประชาพิจารณ์ (Public Hearing) ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากประชากรผู้ให้ข้อมูล ๓ กลุ่ม ดังนี้

- ๑) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants= KI)
- ๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants=CI)
- ๓) กลุ่มบุคคลทั่วไป (General Informants=GI)

กลุ่มพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการในพื้นที่ ๗ รูปกำนัน ๗ คนผู้ใหญ่บ้าน ๗ คนผู้บริหารสถานศึกษา ๗ คนผู้ทรงวุฒิในชุมชน ๔ คนพัฒนากรชุมชนระดับอำเภอ ๔ คนตัวแทนชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน ๔ คนผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเชิญเข้าร่วมประชุมกลุ่มในพื้นที่ ๑๐ รูป/คนรวมทั้งสิ้น ๔๐ รูป/คนการวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน

ส่วนที่ ๑: เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ทุติภูมิ ตำรา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ และบทความจากอินเทอร์เน็ต

ส่วนที่ ๒: เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลให้ครอบคลุมในเนื้อหาสำคัญที่ทำการศึกษอย่างครบถ้วน การวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytic induction) โดยใช้ข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์ ด้วยรูปแบบพรรณนาโวหารจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สนทนากลุ่ม และประชุมเชิง

ปฏิบัติการ โดยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างสำหรับเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในพื้นที่ ประมาณ ๗๐ รูป/คน โดยวิธีการแบบเจาะจง

๑. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จะใช้แหล่งข้อมูลจากเอกสาร
ชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ ตลอดถึงข้อมูลทางวิชาการจากแหล่งอื่นๆ ประกอบการวิเคราะห์

๓. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิจัยทางมานุษยวิทยา
แบบเจาะลึก มีกระบวนการเก็บข้อมูลเชิงลึก ด้วยวิธีสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ ประชุมกลุ่ม และ
ประชุมเชิงปฏิบัติการลักษณะของเครื่องมือ มีรายละเอียด ดังนี้

๑) แบบสำรวจ (Survey Guide)

๒) แบบสังเกต (Observation) เพื่อสังเกตพฤติกรรมปรากฏการณ์จริงของเหตุการณ์
ต่างขององค์กรในภาพรวม ประกอบด้วย

(๑) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

(๒) แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) ใช้กับกลุ่ม
ประชาชนและผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาและการบริหารจัดการองค์กรในภาพรวม

๓) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้เพื่อศึกษาความเป็นมาและรูปแบบการ
พัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ เป็นแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง
(Structured Interview Guidelines) ใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

(๑) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants=KI)

(๒) กลุ่มผู้ปฏิบัติการ (Casual Informants=CI)

(๓) กลุ่มทั่วไป (General Informants=GI) สำหรับผู้รู้และผู้ปฏิบัติระดับต่างๆ

ในพื้นที่

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

การศึกษาเรื่องนี้ แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลไว้ ดังนี้

๑. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จาก
การศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการสำรวจ รวบรวมเรียบ
เรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์สรุปเนื้อหา และนำเสนอข้อมูลด้วยลักษณะพรรณนาวิเคราะห์

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ การสังเกต
การสัมภาษณ์ (Interview) การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) และการประชุมเชิงกลุ่มย่อยใน
พื้นที่และใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) นำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนก
อย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูล
ต่างๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างๆ
ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็น
ต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลเชิงคุณภาพจาก การ
สำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ มาสรุปในแต่ละ
วัน และทำการจัดหมวดหมู่เพื่อหาคำตอบ ตามเนื้อหาของการวิจัย การตรวจสอบข้อมูล

ภาคสนามแบบความแม่นยำตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของข้อคำถามว่า ได้สื่อความหมายตรงตามที่ต้องการหรือไม่ ทดสอบกับสภาพแวดล้อม และข้อมูลอื่นที่มีอยู่เดิมจากแหล่งอื่นๆ ในลักษณะทดสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ข้อมูลมีความแม่นยำ และมีความเชื่อถือได้มากที่สุด จากการสำรวจ สังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจกประชุมเชิงปฏิบัติการ จากผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

ผลการวิจัย

กระบวนการและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษนั้น สมาชิกในชุมชนมีการรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ในเวลาเดียวกัน ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม ผู้นำและผู้ตาม คือ ประชาชน พยายามเอาชนะธรรมชาติ ได้ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และการลองผิดลองถูก เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและการประกอบอาชีพ เป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน วิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษพบว่า การพัฒนาชุมชนเป็นบูรณาการศาสตร์ซึ่งรวมเอาปรัชญาแนวคิดหลักการจากสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์หลายสาขาเช่นสังคมวิทยามานุษยวิทยารัฐศาสตร์เศรษฐศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณาปรัชญาจิตวิทยาการบริหารและการศึกษาเข้ามาผสมผสานแล้วสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาใหม่การศึกษาแนวคิดเชิงวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนจึงต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสตร์ต่างๆเหล่านี้เป็นอย่างดี เนื้อหาสาระในวิชานี้จึงประกอบด้วยมิติทางวิชาการหลายมิติที่ซ้อนทับเคลื่อนไหวและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันรวมทั้งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาผู้ที่ศึกษาจำเป็นต้องเข้าใจในทุกบริบทที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า

แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษสรุปได้ดังนี้

๑. หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของจังหวัดศรีสะเกษ ใช้หลักพุทธธรรมนำทาง เป็นการสร้างคนที่มีคุณภาพชีวิต ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง รู้จักพึ่งพาตนเอง ขยัน ประหยัด เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม เมื่อแผ่ความรักและปราศจากความเห็นแก่ตัวดังนั้น ในการแก้ปัญหาด้านศีลธรรมของชาวชนบท จึงจำเป็นต้องมีการ นำหลักพุทธศาสนาซึ่งมีหลักการและแนวทางแห่งการพัฒนาอย่างเหมาะสม เข้าไปเผยแพร่ ฟืนฟูให้แก่ชาวชนบท เพื่อทำให้สังคมชนบทสามารถประสานการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจให้สอดคล้องกลมกลืนกันเพื่อเป้าหมายแห่งความพ้นทุกข์ได้อย่างหมดจด ทั้งนี้ต้องเน้นว่าการที่จะมีการพัฒนาทางด้านจิตใจมิได้หมายความว่าต้องเลิกการพัฒนาทางด้านวัตถุและสังคมซึ่งเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อที่จะให้การพัฒนาทางใจไม่ขัดแย้งกับการพัฒนาด้านวัตถุและสังคม ทั้งกลับเป็นเครื่องหนุนให้มีการพัฒนาในแนวทางที่เหมาะสม เป็นการนำให้ส่วนความต้องการของชีวิตแต่ละด้านของมนุษย์และชุมชนประสานกลมกลืนกันได้อย่างเหมาะสม เป็นการพัฒนาคนหรือทรัพยากร

มนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนควบคู่ด้วย เพื่อให้มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย จิตใจและปัญญา โดยการประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งสัจจะหรือความจริง ไม่หลงงมงาย มีความพอเพียง รู้จักช่วยเหลือตนเอง ให้สามารถพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข หลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาสังคม ได้แก่ หลักกรรม คือ ความเพียรหรือความพยายาม หลักไตรสิกขา คือ การพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้ดียิ่งขึ้น หลักอภัยมาหะ คือการไม่รอเวลาและไม่ประมาท และหลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนได้ คือ การพึ่งตนเองและเป็นอิสระต่อสิ่งยั่วยุทั้งหลายทั้งปวง และประกอบด้วย หลักพุทธธรรม ดังนี้

๑) หลักศีล ๕ เพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของจังหวัดศรีสะเกษพบว่าการรักษาศีลไม่เป็นบ่อเกิดแห่งภัยและการก่อเวร เพราะภัยเวรย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องกรรมโดยตรง จะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายแห่งกรรม การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติผิดในกามการไม่พูดเท็จ และการไม่ดื่มสุราเมรัย ไม่เป็นต้นเหตุในการก่อภัยเวร การเบียดเบียนตนเองบั่นทอนความก้าวหน้าชีวิตประจำวันในปัจจุบัน และอนาคต ได้รับผล เป็นสุขทั้งโลกนี้ และ โลกหน้ามีพระนิพพานในเบื้องหน้าเป็นที่สุด โทษของการไม่รักษาศีล คือ การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมจะไม่ได้รับความสุข หรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลในสังคม หากสังคมขาดศีล วินัย กฎเกณฑ์ หรือระเบียบ บทบัญญัติในศีล ขาดความซื่อสัตย์ สุจริต การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมปราศจากความสงบสุข ย่อมล่งละเมิดในชีวิต และทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นเหตุให้ประมาทในการดำเนินชีวิตเป็นบ่อ เกิดแห่งภัยเวรโดยประการต่างๆ เพราะภัยเวรย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องกรรมโดยตรง จะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายแห่งกรรม คือ ผลของกรรมย่อมประสบทุกข์ทั้งในชาติปัจจุบัน และสัมปรายภพ บั่นทอนความก้าวหน้า ความเจริญในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน และอนาคตในที่สุด การประกอบอกุศลทั้งหลายที่เป็นไปในทางกายวาจาและใจ การละเมิดศีล ๕ จึงเป็นบ่อเกิดแห่งภัยเวรโดยประการต่างๆ ผู้ก่อเวรบ่ยกก็เป็นเหตุให้ไม่สำรวมระวัง ประมาทในชีวิต ทำผิดศีลอยู่เนื่องนิตย์ศีล ๕ ในพระพระพุทธศาสนา คือ เป็นความประพฤติชอบทางกาย และวาจาหรือ เรียกว่า ความเป็นปกติ คือ ความมีระเบียบวินัยทางกาย และวาจา โดยอาศัยเจตนาถ้วน จึงละบาป คือ อกุศลได้ คือ “กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต”^๕ “ศีล” จึงเป็นธรรมเบื้องต้นที่จะให้เกิดกุศลธรรมทั้งปวงเป็น ประธานให้กุศลธรรมอื่นๆ เกิดขึ้นตามมา เช่น ความมีเมตตากรุณา หิริ โอตตบปะ และความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น เพราะศีลจัดว่าเป็นฐานให้ถึงซึ่งโลกุตระธรรม คือ นิพพาน สมบัติ ก็ต้องอาศัยศีลเป็นพื้นฐาน ดังนั้นศีลจึงเป็นเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติให้สุจริตทางกาย วาจา และใจเป็นที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมจะได้รับความสุข หรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลในสังคม กล่าวคือ ถ้าสังคมขาดศีล วินัย กฎเกณฑ์ หรือระเบียบ บทบัญญัติในศีล ขาดความซื่อสัตย์ สุจริต การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมปราศจากความสงบสุข ย่อมล่งละเมิดในชีวิต และทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นเหตุให้ประมาทในการดำเนินชีวิตเป็นบ่อ เกิดแห่งภัยเวรโดยประการต่างๆ เพราะภัยเวรย่อมมีความสัมพันธ์กับเรื่องกรรมโดยตรง จะต้อง

^๕ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗; อภ.ส. (ไทย) ๓๔/๘๔๐/๓๒๗.

รับผิดชอบตามกฎหมายแห่งกรม คือผลของกรรรมย่อมประสบทุกข์ทั้งในชาติปัจจุบัน และสัมปรายภพ บันทอนความก้าวหน้าความเจริญในการดำรงชีวิต

๒) หลักไตรสิกขาที่การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การพัฒนาชุมชนตามหลักไตรสิกขาที่เป็นหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ในสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเมืองซึ่งมีอยู่ตลอดเวลาพระพุทธศาสนาได้มีส่วนในการกระทำหน้าที่อันเป็นลักษณะการจัดระเบียบสังคมเพื่อความคงอยู่ของสังคม

๓) หลักพรหมวิหารเพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า พรหมวิหารทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นธรรมเพื่อดำเนินชีวิตอยู่อย่างประเสริฐ ซึ่งจัดเป็นหลักธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ เป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมไทยและชุมชนที่อำนาจวัตถุนิยมบีบรัดให้จำต้องเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว เป็นแนวปฏิบัติและการฝึกฝนให้สามารถรักและเมตตาต่อคนที่เป็นศัตรูของเรา และได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่แท้จริง ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ว่า “พึงเมตตาให้แม่แก่ใจผู้กำลังตัดหรือเลื่อยอวัยวะ เช่น แขนหรือขาของตน ใครมีความโกรธต่อใจผู้กำลังกระทำการดังกล่าวนี้ ก็ไม่ชื่อว่าเป็นสาวกของเรา” การฝึกฝนในเรื่องปฏิบัติพรหมวิหารธรรม ๔ ควรปฏิบัติและมองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป มีการแผ่เมตตาชวนชวยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นตามฐานานุฐานะ ให้สนับสนุนและเข้าร่วมในงานสาธารณ ประโยชน์ไม่แยงหยงรังแก และริษยาผู้อื่นพร้อมแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จวางใจเป็นกลางมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงและในลำดับต่อไป และควรเลือกปฏิบัติตามวาระ คือ

๑) เมตตา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาปกติหรือเหตุการณ์ทั่วไป

๒) กรุณา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้รับความทุกข์และเดือดร้อน

๓) มุทิตา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้ดี หรือประสบความสำเร็จ

๔) ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นเขาถึงความวิบัติและหมดหนทางที่จะช่วยเหลือใดๆ ได้แล้ว

การนำหลักพรหมวิหาร ๔ ไปใช้ในการบริหารงานนั้น เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ซึ่งผู้นำองค์กรควรจะมีธรรมเป็นหลักประจำใจกำกับพฤติกรรมคนในองค์กรในสังคม ให้เป็นไปโดยชอบธรรมถูกต้องทานองคลองธรรม ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาควรยึดธรรมเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างเชิงการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของเจ้าอาวาสที่เป็นแกนนำด้านสร้างคัมภีร์สำหรับสังคมและชุมชน

๔) หลักสารณียธรรม ๖ เพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า หลักสารณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่มีการกล่าวถึงการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็น

ประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าละลับหลัง และเป็นคุณธรรมที่ทำให้รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน ทำให้เข้าใจคน อื่นมากขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีในการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี^๖ การสร้างสัมพันธ์ไมตรีตาม หลักสารณียธรรม ๖ แก่นของสารณียธรรม คือ ความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ซึ่ง สามารถประยุกต์ให้เป็นแนวทางสร้างสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี

๕) หลักสังคหัตถ์ ๔ เพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การ เป็นผู้มีใจความสม่ำเสมอในการร่วมแบ่งปันความรู้ต่างๆ จะช่วยให้การจัดการระบบต่างๆ ในการ พัฒนาชุมชนกลายเป็นมีชีวิตอยู่เสมอ การที่พนักงานในองค์กรเป็นผู้ที่มีความสม่ำเสมอจริงใจต่อกัน ถือเป็นนิสัยความรับผิดชอบอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ในการทำงานหากงานที่ทำประสบผลสำเร็จก็ จะไม่แย่งกันเอาความดีความชอบใส่ตัวว่าฉันเป็นคนงานนั้นเอง หรือหากมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น พนักงานก็จะไม่มีการกล่าวโทษกัน แต่จะช่วยกันแก้ไขปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น บรรยากาศของความ ร่วมแรงร่วมใจก็จะเกิดขึ้น พนักงานรู้สึกว่าการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การ ทำงานของตนเองและองค์กรดีขึ้น หลักสังคหัตถ์ ๔ เป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องจรโลงสังคม และชุมชน เป็นหลักธรรมที่สร้างความสงบสุขสมานสามัคคีสร้างความเกื้อกูลกัน สร้างความผูก มิตรรักใคร่กลมเกลียว และเชื่อมสัมพันธ์กันของคนในสังคม

แนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ มี ๓ แนวทาง ดังนี้

๑. การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามหลักพุทธธรรม ๕ หลัก ดังนี้

๑) การเพิ่มขีดความสามารถในการเลือกทางและทางเลือกให้สมาชิกใน ชุมชนได้เป็นอิสระจากการครอบงำทางความคิดและไม่ยึดติดกับสภาพปัญหาเดิม จากสิ่งที่พวกเขาประสบ

๒) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบต่อชีวิตกับ สมาชิกในชุมชน

๒. กำหนดกรอบความร่วมมือ และให้สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กันช่วยเหลือ เกื้อกูลกันสร้างความมั่นคงปลอดภัยจากอันตรายในชีวิตทรัพย์สินการคุกคามจากโรคและภัย อันตราย

๓. สร้างความเท่าเทียม และให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติใน ชุมชน ให้การศึกษาที่เท่าเทียมทั่วถึง และการศึกษาการดูแลสุขภาพ การจัดการชีวิต ทรัพยากร ในชุมชนของตนเองทั่วถึงและเท่าเทียมกัน สร้างความยั่งยืน

บทสรุป

^๖อง.ปญจก (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒; อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๑๙๐/๗๕; วิสุทฺธิ. (ไทย) ๒/๑๒๔.

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ” การพัฒนาชุมชนต้องมีก่อสร้างและบำรุงรักษาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้ประชาชนในชุมชนได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นการพัฒนาชุมชนให้ได้ผลเกิดประสิทธิภาพสูงสุดควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ต้องพัฒนาชุมชนตามปัญหาและความต้องการของประชาชนที่ต้นเหตุมากกว่าการแก้ไขปัญหที่ปลายเหตุการณ้วางรากฐานที่ดีในการพัฒนาชุมชนต่อไปได้อย่างยั่งยืน รวมไปถึงมีการวางแผนที่เป็นระบบ มีขั้นตอนก่อนหลัง รวมไปถึงแผนสำรองฉุกเฉินในกรณีที่เกิดปัญหา เช่น ภัยพิบัติต่างๆ สร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในชุมชนมีเมตตาต่อกัน มากกว่าที่ใช้อารมณ์รุนแรงต่อกันเมื่อมีปัญหาหรือความขัดแย้งทางความคิด การพัฒนาชุมชนและสังคมเป็นการกระทำเพื่อมุ่งปรับปรุงส่งเสริมให้คนที่อยู่ร่วมกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจอันจะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองและสงบสุข แต่การที่บุคคลจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, ๒๕๕๗.

สุภารัตน์ รัชมณี. “บทบาทพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ศึกษากรณีชุมชนบ้านขุน อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ธุรกิจมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๕.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓.

๒. หนังสือภาษาอังกฤษ

Johnson Harold and others. The theory and management of systems. New York : McGraw-Hill, 1974.

Likert. Technique for the measurement of attitudes archives of psychology. NewYork: Mchraw Hill International Book Company, 1932.

